

ЯКИМЕНКО Л. Г.,
здобувач кафедри
кримінального права та кримінології
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.8

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ ПЕРЕКРИТТЯ КАНАЛІВ ПОТРАПЛЯННЯ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ, РЕЧЕЙ ТА РЕЧОВИН В УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА СЛІДЧІ ІЗОЛЯТОРИ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті автором розглядаються загальносоціальні заходи перекриття каналів потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори Державної пенітенціарної служби України.

Ключові слова: загальносоціальні заходи, перекриття каналів, заборонені предмети, речі та речовини, установи виконання покарань, слідчі ізолятори, Державна пенітенціарна служба України.

В статье автором рассматриваются общесоциальные меры перекрытия каналов проникновения запрещенных предметов, вещей и веществ в учреждения исполнения наказаний и следственные изоляторы Государственной пенитенциарной службы Украины.

Ключевые слова: общесоциальные меры, перекрытие каналов, запрещенные предметы, вещи и вещества, учреждения исполнения наказаний, следственные изоляторы, Государственная пенитенциарная служба Украины.

In this article the author discusses general social activities concerning overlapping channels hitting the prohibited items, goods and materials in penitentiary institutions and remand prisons of the State Penitentiary Service of Ukraine.

Key words: general social activities, overlapping channels, prohibited items, goods and materials, penitentiary institutions, remand prisons, the State Penitentiary Service of Ukraine.

Вступ. Історія суспільного розвитку свідчить про те, що існує два основні способи протидії злочинним діянням: покарання за вчинені злочини та попередження злочинів. Покарання є ефективним заходом виховного впливу щодо осіб, які вчиняють протиправні діяння, проте воно застосовується лише після вчинення злочину, коли громадянин, суспільству й державі вже завдано значної, часто непоправної шкоди. Тим часом держава й суспільство зацікавлені в тому, щоб ці негативні наслідки були усунені.

Із метою підтримання належного правопорядку та законності в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах керівництвом Державної пенітенціарної служби (ДПтС) України вживаються загальносоціальні заходи, котрі спрямовані на перекриття каналів проникнення до них заборонених предметів, речей і речовин, їх виявлення та вилучення, які відповідають вимогам кримінально-виконавчого кодексу України [1].

Основними напрямками такої діяльності є наступні: здійснення оперативно-розшукових заходів; виховна та соціально-психологічна робота з персоналом ДПтС України;

проведення індивідуально-профілактичної, соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими, схильними до вживання наркотичних засобів та алкогольних напоїв, зберігання й виготовлення заборонених предметів; забезпечення надійної охорони об'єктів, перепусткового режиму у виправних колоніях, здійснення модернізації їх інженерно-технічного оснащення [2, с. 315].

Постановка завдання. Метою статті є розкриття загальносоціальних заходів перекриття каналів потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори ДПтС України. Зазначимо, що вивчення проблем, пов'язаних із перекриттям каналів потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори ДПтС України, потребують проведення комплексних наукових досліджень.

Теоретичним підґрунтям написання статті стали праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі адміністративного, кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, зокрема Г.А. Аванесова, Ю.М. Антоняна, Ю.В. Бауліна, О.М. Бандурки, І.Г. Богатирьова, В.В. Василевича, В.В. Голіни, О.М. Джужі, В.М. Дрьоміна, Т.А. Денисової, В.П. Ємельянова, А.П. Закалюка, А.Ф. Зелінського, О.Г. Кальмана, Р.А. Калюжного, В.Є. Квашиса, А.В. Кирилюка, О.М. Костенка, Л.Г. Крахмальника, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, С.Ю. Лукашевича, М.І. Мельника, П.П. Михайленка, В.О. Навроцького, Д.Й. Никифорчука, В.І. Осадчого, Р.М. Підвисоцького, М.С. Пузирьова, В.К. Сауляка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, О.Г. Ткаченка, П.Л. Фріса, С.І. Халимона, Ю.С. Шемшученка, В.І. Шакуна та інших.

Указані науковці зробили вагомий внесок у теорію і практику протидії злочинам та порушенням режиму в установах виконання покарань, проте важливі питання специфіки перекриття каналів потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори ДПтС України розглядалися фрагментарно, переважно в межах загальних видів злочинів кримінальної спрямованості.

Результати дослідження. Враховуючи той факт, що запобіжний вплив на причини й умови вчинення злочину можуть чинити не лише заходи, спеціально на це спрямовані, а й ті, що мають інші цілі, проте посередньо чинять вплив на її детермінанти, ми вважаємо, що загальносоціальні заходи перекриття каналів потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори за ознакою цільового призначення можна поділити, за визначенням А.П. Закалюка, на цільові, або спеціально-кримінологічні, що мають спеціальну мету запобігання злочинності, та загальносоціальні, здійснення яких спрямовується на вирішення інших соціальних потреб, проте побічно мають ефект і щодо запобігання злочинності [3, с. 117].

Більш класичний підхід у кримінологічній науці полягає в тому, що загальним для кримінологів є виділення трьох основних складових системи запобігання злочинам: загальне запобігання (загальносоціальний рівень), спеціально-кримінологічне запобігання (спеціальний рівень) та індивідуальне запобігання (індивідуальний рівень) [4, с. 95]. Слід наголосити, що подібна диференціація рівнів запобіжної діяльності властива і злочинам, що вчиняються у кримінально-виконавчій сфері.

Зокрема, російські дослідники службових злочинів, що вчиняються співробітниками установ виконання покарань (а це виступає суттєвою детермінантою налагодження каналів надходження до засуджених заборонених предметів тощо. – Л. Г.), зазначають, що загальносоціальне запобігання злочинам в установах виконання покарань слід розглядати як соціально-правову діяльність, що проводиться в масштабі всієї країни державними і громадськими органами, а також правозахисними організаціями та окремими громадянами з метою усунення й нейтралізації причин та умов злочинної поведінки і здійснення комплексного профілактичного впливу на осіб, схильних до вчинення злочинів [5, с. 561].

Таким чином, загальносоціальні заходи перекриття каналів потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори – це

специфічна сфера профілактичної діяльності, що проводиться в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах оперативними підрозділами з метою правового й соціального впливу на конкретних осіб.

Перекриття каналів потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори потребує застосування не лише загально-соціальних заходів, а й комплексу заходів психолого-педагогічного, виховного, організаційно-правового та режимно-оперативного характеру.

Слід зазначити, що деякі вчені виділяють серед загальноприйнятих загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального рівнів перекриття каналів потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори ще й регіональний рівень.

Однак про нього доречно вести мову в контексті загальнодержавної системи запобігання злочинам в органах та установах виконання покарань, тобто коли йдеться про такі рівні пенітенціарної системи: загальнодержавна (на чолі з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань); регіональна (його територіальні органи управління); на рівні конкретної установи виконання покарань.

Коли йдеться про загальносоціальний рівень перекриття каналів потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори, то засобом їх диференціації служить своєрідна класифікація заходів профілактики, її видів і форм щодо відповідного виду діяльності: на рівні суспільства (вищий рівень), на рівні соціальних груп і колективів (середній рівень), на індивідуальному рівні (нижчий рівень).

Залежно від характеру соціальної детермінації перекриття каналів потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори знаходи профілактичного впливу поділяються на загальні та спеціальні (кримінологічні). Різниця між ними полягає в тому, що перші спрямовані на позитивний розвиток всієї соціально-економічної системи, і цим сприяють скороченню злочинності, тоді як другі безпосередньо впливають на причини й умови, що зумовлюють наявний стан злочинності й окремих її виявів в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах.

Ми вважаємо, що об'єктивні основи успішної профілактики перекриття каналів потрапляння заборонених предметів, речей і речовин закладені в самій природі функціонування установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. Поступальна їх модернізація й оптимізація до вимог міжнародних стандартів закономірно ведуть до такого розвитку соціальних відносин, який означає перемогу нового, прогресивного, усталеного в результаті подолання протиріч зі старим, відживаючим.

Саме це, насамперед, сприяє послідовному усуненню з різних сфер суспільства явищ (факторів), які постають за певних умов як різнопорядкові причини (і джерела) антисуспільних проявів. У цих умовах той чи інший напрям соціальної профілактики (наприклад, профілактика антисуспільної поведінки) можна розглядати як один із видів внутрішньо єдиної діяльності суспільства, що має на меті недопущення порушень соціальних норм, у тому числі моральних, правових тощо. У такій діяльності переплітаються економічні, політичні, ідеологічні, етичні, моральні, правові та багато інших зв'язків.

Тому в реальній дійсності соціальна профілактика постає як вельми складна система, зміст якої складає безліч різних елементів. Ці елементи, що складаються у блоки, утворюють відповідні напрями профілактичної діяльності. Зазвичай виділяються два основні напрями: *моральна профілактика* і *правова профілактика*. Їх тісний взаємозв'язок є очевидним.

Моральна профілактика з одного боку спрямована проти тих явищ соціального життя, які детермінують порушення норм моралі, з іншого – постає як один із засобів правильної соціальної орієнтації членів суспільства, правильного морального компаса і стимулу

поведінки. Профілактична функція цієї діяльності реалізується за допомогою утвердження моральних принципів, приписів та оцінок, що моделюють певний тип оцінок людей і ставлять під контроль суспільної моралі прагнення, мотиви і спрямованість кожного члена суспільства.

Основними цілями і завданнями моральної профілактики є формування у членів суспільства моральної здатності до саморегуляції, правильного засвоєння норм моралі, неухильного дотримання цих норм у своїх поведінкових вчинках і діях [6, с. 14-15]. Моральна профілактика є умовою успішної профілактики антисуспільної поведінки.

Правова профілактика спрямована на недопущення різних правопорушень будь-яких норм права. Цим і визначається її соціальна цінність. Будучи викликаною до життя потребами боротьби із правопорушеннями та впорядкування правоохоронної діяльності в цілому, правова профілактика відіграє істотну роль у житті суспільства. По суті, можна говорити не лише про профілактичну, а й про правоохоронну діяльність. Їх змістом є виявлення й усунення причин, що породжують правопорушення, тобто недопущення порушень норм права, виявлення та усунення правопорушень, боротьба з ними.

Залежно від того, проти яких правопорушень спрямовані профілактичні заходи, можна виділяти й лінії профілактики: цивільних правопорушень, адміністративних, дисциплінарних тощо. Особливий різновид становить кримінально-правова (або кримінальна) профілактика. Це, власне, і є профілактикою злочинної поведінки. Особливим видом, однак, є кримінологічна профілактика.

Кримінально-правова профілактика, систему якої утворюють наступні елементи: профілактика, здійснювана в межах кримінального права, кримінально-процесуальна профілактика, криміналістична, кримінально-виконавча (пенітенціарна), кримінологічна. Основним елементом цієї системи є кримінологічна профілактика. Усі інші напрями профілактики, що належать до даної так званої «кримінальної сфери» (наприклад, оперативно-розшукова профілактика), являють собою приватні (спеціальні) види попереджувальної діяльності і, як правило, входять у зміст або криміналістичної, або кримінально-процесуальної, або пенітенціарної профілактики. Іноді вони можуть мати й самостійне значення. Це визначається спеціальним призначенням роботи органів, що ведуть боротьбу зі злочинністю.

Особливістю кримінально-правової профілактики є те, що вона спрямована безпосередньо на недопущення потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори, на виявлення й усунення причин та умов, обставин, що їм сприяють. Така профілактика здійснюється щодо осіб, які вчинили злочин або замах на нього, осіб, схильних до такого діяння внаслідок своєї антисуспільної поведінки, осіб, які потребують виправлення й ресоціалізації (засуджених). Тому в заходах кримінально-правової профілактики, порівняно із загальносоціальними, переважають елементи примусу. Звідси й масштаби цієї профілактики: вони порівняно обмежені, і перш за все – застосуванням відповідних норм права.

Кримінологічна профілактика здійснюється у специфічній і відносно вузькій сфері суспільного життя – галузі боротьби зі злочинністю. Однак без «виходу» в широку соціальну сферу, без прояву своєї соціальної сутності така профілактика, як і будь-який інший різновид кримінально-правової профілактики, залишиться лише формою, позбавленою змісту. Кримінологічна профілактика, будучи складовою частиною загальносоціальної профілактики, органічно пов'язана з моральною і правовою профілактикою в широкому значенні слова. Інакше кажучи, вона пов'язана із профілактикою всіляких форм девіантної, в тому числі й антисуспільної поведінки.

Тому кримінологічна профілактика, належачи до сфери юридичної (оскільки пов'язана, насамперед, із правопорушеннями, особливо злочинами) й одночасно будучи за своїм змістом соціальною, виходить у сферу економіки, демографії, психології, педагогіки, соціології праці, сім'ї, побуту, у сферу таких юридичних наук, як цивільне і сімейне право, цивільний процес, трудове право тощо. Утворюється, таким чином,

розгалужена, багатоаспектна й багаторівнева система профілактики. Однак вона є саме кримінологічною, особливість якої визначається специфічним об'єктом впливу – злочинністю. Ця профілактика націлена на боротьбу із джерелами процесів (явищ, факторів), що детермінують злочинність. Звідси постає й її специфіка.

Щодо концепції кримінологічної профілактики висловлено чимало цікавих міркувань. Вжито небезуспішні спроби визначення предмета теорії такої профілактики. Проте яка б проблема у зв'язку із цим не розглядалася, завжди йдеться про кримінологічну профілактику як найбільш активний, наступальний вид соціальної діяльності. Даний вид діяльності характеризується як цілісний процес профілактики, який має своє місце в соціальному житті суспільства.

При цьому особлива увага звертається саме на кримінологічні аспекти і сторони загальносоціальної профілактики, тобто на кримінологічні завдання, які вирішуються в ході такої профілактики. Кримінологічну профілактику за правом називають соціальною профілактикою антисуспільної поведінки [7, с. 183].

Загальносоціальне перекриття каналів потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори являє собою систему соціальних та організаційних заходів, здійснюваних ДПтС України, спрямованих на зменшення рівня, динаміки і структури цього виду злочинної (протиправної) діяльності, оскільки буде створювати умови, які будуть нейтралізувати, блокувати й повністю унеможливити дію факторів, що зумовлюють потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори.

Під заходами загальносоціального запобігання потраплянню заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори ми розуміємо таку сукупність заходів, за якої опосередковано відбувається обмеження виникнення й розвитку криміногенних процесів у державі та суспільстві, в тому числі і в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах. Безсумнівно, що перекриття каналів потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори ДПтС України має здійснюватися в контексті загального запобігання злочинності в цілому.

Як вже зазначалося, органи й установи ДПтС України є соціальною організацією, і як елемент соціуму вони зазнають усіх негативних недоліків, наявних у суспільстві. У зв'язку із цим слід зазначити, що не можна запобігти потраплянню заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори окремо, не здійснюючи аналогічних заходів в інших сферах суспільного життя і злочинності.

Тому для запобігання потраплянню заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори ключове значення мають великомасштабні загальнодержавні заходи, спрямовані на нейтралізацію, обмеження базисних, у першу чергу економічних, причин та умов, що детермінують вчинення таких правопорушень із боку засуджених і співробітників зазначених установ.

Саме даний підхід, на наш погляд, може визначити всі види і форми превенції, а також розглядати таке запобігання як цілісний, системний соціальний процес, усі ланки якого взаємопов'язані. Раніше, борючись зі злочинністю, суспільство ставило перед собою нездійсненну мету її викорінення; нині ми можемо говорити про те, що головною метою боротьби зі злочинністю є скорочення злочинності і стримування її на можливо мінімальному рівні, а також зміна структури злочинності.

До основних цілей сучасної концепції перекриття каналів потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори ДПтС України можна віднести наступні:

а) усунення окремих та ослаблення дії всіх негативних факторів, що породжують потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори, сприяють їх вчиненню;

б) правовий, психологічний і педагогічний вплив на особу, схильну до пронесення в установи виконання покарань та слідчі ізолятори заборонених предметів, речей і речовин з метою профілактики й утримання її від подібної поведінки;

д) залякування й утримання від пронесення в установи виконання покарань та слідчі ізолятори заборонених предметів, речей і речовин шляхом загрози застосування заходів кримінально-правового примусу, його невідворотності.

Виходячи з даних цілей концепції, можна визначити, чи може вона ефективно діяти в умовах сьогодення. На жаль, ми констатуємо, що перекриття каналів потрапляння заборонених предметів, речей і речовин в установи виконання покарань та слідчі ізолятори ДПтС України потребує впровадження законодавчих, матеріально-технічних і фінансових ресурсів.

Висновки. Вищевикладене дозволяє зробити узагальнення, що наведений комплекс загальносоціальних заходів необхідно постійно вдосконалювати, запроваджуючи здобутки передового як вітчизняного, так і міжнародного пенітенціарного досвіду у практичну діяльність установ виконання покарань та слідчих ізоляторів ДПтС України.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1129-15>.

2. Якименко Л.Г. Обґрунтування актуальності дослідження запобігання проникненню заборонених предметів до установ виконання покарань / М.С. Пузирьов, Л.Г. Якименко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 315–321.

3. Закалюк А.П. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання : наук.-практ. посібник / А.А. Бова, В.І. Женунтій, А.П. Закалюк та ін. ; За заг. ред. А.П. Закалюка. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 296 с.

4. Кримінологія. Загальна та Особлива частини : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодєд ; за ред. проф. І.М. Даньшина. – Х. : Право, 2003. – 352 с.

5. Еремкин М.П. Предупреждение служебных преступлений в ИУ / М.П. Еремкин // Пенитенциарная криминология : учебник / под ред. Ю.М. Антоняна, А.Я. Гришко, А.П. Фильченко. – Рязань : Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний, 2009. – С. 560–566.

6. Игошев К.Е., Шмаров И.В. Социальные аспекты предупреждения правонарушений. – М., 1980.

7. Криминология / под ред. В.Н. Бурлакова, Н.М. Кропачева. – СПб., 2002.

